

stinu kot kakova koruna. Zlata, srebra, kuirna i vsa-
kakovih umjetnih kitic, mnogo vrsti farbe staklenih
kugljic je na njoj. Ova koruna se na Stinja-
kih mora napraviti. Žene si vas materijal, ča-
je k njoj potriebno ovde-onde pokupuju, ar u jednoj
trgovini nij vsega za dostati pak se iz toga doma
isplete koruna. Sigurno da to nije lako delo.

Plakta (plahta) ili plaktica izgleda kot duhov-
nikova štola, samo je malo šira a na kraju ima
duže zlatne štrancijune. (Ovakove nosu u Hrvatskoj
djeveri a u Pinkovcu veliki staćilo, ali prez zlata.
Ured.)

Mimo svetačne nošnje imaju stinjačke žene i
divojke i još jednu laglju hrvatsku opravu, koj
govoru „šari rubi“. Ova nije tako lipa svetačna
kot upleće, ali je šikana.

Ča ovoj opravi daje hrvatski značaj, to je kratak
prslik pak zelena ili šara pregača (fertug), po koj
visi mnogo šarih trakov (pantljinov) doli. Prslik je
zvečega črljen, ili šar, k njemu i k zelenomu fertugu
nosu največput i šare kiklje ter šare rupce. U ove
šare rube se obliču divojke navadno u nedilju
popodne.

*

Gradišćanski Hrvati imaju zvana stinjačke na-
rodne nošnje i još jednu, malo slovenskoj nošnji
spodobnu, narodnu nošnju, ka je takaj lipa i sve-
tačna, ka se nosi u Novom Selu i Pandrofu. Tako
su danas samo ove dve okolice, naimre pandrofska
i stinjačka, zobdržale u opravi naše skupne narodne
i stinjačka, za ke skrbiti je sveta dužnost svakoga Hr-
vata. Da ovu opravu ne samo čuvati, nego i po-
štovati moramo, neka nas uči ovo pripetenje. Leta
1928 sam bil i ja s gradišćanskimi Hrvatii u Celju,
kade su pandrofske i novoselske divojke i žene
pri svetačnoj procesiji u svojoj lipoj narodnoj noš-
nji delzimale. Sideći po tom u hotelu pri vičeri vidil
sam, da kako su se jedan tudji gospodin i gospa
brzo skočili s mesta i dvim novoselskim ili pan-
drofskim divojkam uljudno ugnuli, kad su ove htile
mimo njih odlaziti. Kada su to te divojke vidile,
rekla je jedna k drugoj: „Kako nas poštuju!“ Ali
sigurno je ne bi bili toliko poštovali, kad bi bile
one u modernoj nošnji opravne!
—:—

Nešto od toga, kako moramo štati.

Ignac Horvath.

Pisatelji naroda imaju ne samo tu zadaću, da uču i zabavljaju ljude, nego i da čuvaju jezik. Istina je nemer, da su ljudi prije govorili, a stoper kasnije su počeli pisati, ča toliko kani reći, da su pisci ili književniki od naroda uzeli jezik, ali opet, oni su, ki se skrbu, da ta jezik normaliziraju, to je, da mu dadu neku jedinstvenost, polag ke ga moru vsi stoji i vsa jezična područja istoga naroda jednako dobro razumiti; njihova mora biti briga, da ta jezik ostane čist, da obdrži svoj značaj ili posebna svojstva i da se on, uvik nek po svojem vlašćem duhu, dalje razvija. Ovakvo je i kod nas, Hrvatov Gradišća. Mi nemer nimamo takovoga književnoga jezika, ki bi si ovo ime potpuno zaslužil, ar je na primjer naš današnji pismeni jezik samo nešto po-
boljšano ili modernizirano staro čakavsko narečje, vsejedno je bil ta govor, kim su se nekada naši stari pisci služili, a i on, koga današnji pisatelji u novinah i knjigah upotribljavaju, čišći i pravilniji, negoli vsakidani govor prošoga naroda. S ovim ne kanimo reći, da se i današnji hrvatskih pisci ne moraju stalno učiti od naroda. Naprotiv! Nego mi samo to naglasujemo, da ričnik našega jezika ne sastoji samo iz onih ričih i izrazih, ke su u našem prostom narodu okretne, navadne, niti je slovnica našega jezika u vik on način, kako se naši selki ljudi doma med sobom razgovaraju. Ar prvič, dokle je pri vsakom narodu govor selskoga človika vrlo bogat u izrekah, posloviceh i prispodobah, njegov je jezik prilično ubog u ričih, ar je ograničen nek na poljedelski delokrug. Drugič naši ljudi, ki se dan za danom upoznavaju s novimi dugovanji, s novimi pojmi, navadno ne čekaju, dokle im njihovi hrvatski slovniciari stvoru na ta nova dugovanja i nove pojme nove riči, nego je zemu onako i onde, kade su je čuli, obično u nimškom jeziku, a tim natrunu svoj jezik s tudjim grudjem, katkada tako jako, da je je hrvatskomu uhu grozovito poslušati. Ali i same gramatične nepravilnosti nisu reiķe u jeziku našega naroda. Da nek neke pelde spomene-

nemo: U borištovskoj okolini velu sijeno; ali iz ovi riči tvorena druga rič glasi jur šinokoša, a ne kot bi pravilno bilo sijenokoša. Tako velu večer pak opet vičera i vičerat; dobro je: večera i večerat. Iz riči suho su na činili šuš a mesto suša; iz visoko — višina mesto visina; iz led — ledvenica mesto ledenica. I tako dalje.

K ovomu dohaja još, da se celo naše jezično područje dili na dvoja različna narečja, naime na čakavsko i štokavsko, a izvan toga ima svih 60 hrvatskih sel svoje jezične osobitosti, druge riči, druge izraze, da od naglasivanja ni ne govorimo.

S ovoga svega i ovdje opet zaključujemo, da je nemoguće za naše pisatelje spuniti tu mnogokrat čuvenu želju, da u svakom hrvatskom selu, bilo ono zgora ili zdola, vsaki čovik vsaku njihovu rič na prvi pogled razumi.

A vendar je triba, da se narod i njegovi pisci ča bolje razumu, ar samo ovako more biti književnost za narod korisna, hasnovita. I lako je ov cilj doseći, ako su štitelji voljni, da od svoje strani spunu neka potribovanja.

Prvo je to, da se vsaki Hrvati, mlad i star, neprestano uči. I u svojem materskom jeziku. Kako smo jur zgora pokazali, ričnik našega poljodjel-skoga ljudstva nije osobito bogat; njemu manjkaju mnoge riči, ke pisci moraju upotribojavati, ako hoćeju jedan članak ili jednu celu knjigu birano i zanimljivo napisati. Izvan ovoga tribaju i nova dugovanja, novi izumi, ki su danas na dnevnom redu, nova imena, nove izraze. Nut, vse ove, njemu još dosad nepoznate riči i pojme, mora se naš čovik jednostavno naučiti. A to će mu se najlagodnije tako ugodati, ako mnogo i redovito štije po hrvatsku.

Drugič moramo, kad štijemo, s razumom, pazljivo štati. Ar da jednu, od nas još nečuvnu hrvatsku rič razumimo, većput nije dosta, da ju nek jednoč napisanu vidimo. Nego je triba, da malo postanemo kod nje, da ju ogleđamo i razdilimo na osnovu (temelj) i dodatke pak ćemo ju najvećkrat i popasti; ili ako ovo ne pelja k cilju, ar niti korena te riči ne poznamo, onda će nam nje zlamenovanje rjasniti sama rečenica, u koj se ta nova rič na-

haja. Ovakove riči su na primjer kod nas: užas, očaj, znoj, siv, voditi, raditi, osjećati, uap-siti i tako dalje; nije je dosta samo nekoliko putih čuti ili štati pak ćemo najti, da ča zlamenuju. Na ov način se učimo tudje jezike i tudje riči, a ovako si moramo proširiti i naše hrvatsko jezično imanje.

Ali mi ne kanimo u ovom članku naše štitelje nove hrvatske riči učiti, nego im radje u tom smiru nekoliko naputkov dati, kako da sa njim jur poznatimi koreni, osnovami, dodatki i pridivki pri štati nju pametno gospodaru.

1. Na primjer, komu nije poznata ova rič: pri-laz ili bolje: prelaz? Ona znači ono mesto na ogradi ili plotu, kude naše malo blago prik hodi, prelazi. Ako sada ovu rič razumimo, onda nam ne smiju biti ni ove riči tudjinske: ulaziti, izlaziti, od-laziti i dolaziti, a s ovoga opet nam mora biti jasno, ča zlamenuje: ulaz, izlaz, odlazak i dolazak.

2. Razložiti, uložiti, priložiti, podlo-žiti, obložiti obični su nam izrazi. Svičemo li im glagolski pridivak „iti“, onda ćemo dobiti ove prave, lijepe hrvatske imenice: razlog, ulog, uloga, prilog, podloga i oblog. Ali nije zanimljiva ili turobna po-java, da su one nek malo, komu našemu Hrvatu poznate, a mnogim toliko „neobične“, kot da su Bog zna iz koga jezika uzete ter mesto njih navadno ove nimške upotribojavaju: grunat, Einlage, Rolle, Beilage, Unterlage i Umschlag? Ravno ovako ma-čavo ide i prinos-u ter iznos-u mesto kih ve-limo: Beitrag ter šuma, premda glagolske oblike tih ričih, naime prinositi pak iznositi ili iznašati dobro poznavamo.

3. Jedna začajna naša rič je zazirati, to je, zagledivati komu, osebuju onda, kad on ji ili se (na piru) zabavlja. Zirati je tako toliko kot gle-divati, obzirati se na koga kot ogledivati se na koga, nadzirati koga kot nadgledivati ili pregledivati koga. Kako je sada iz glagola proričiti nastala, kroz takozvani prijevoj, rič prorok, iz biti imenica boj, isto tako dohaja iz glagola obzirati rič obzor (ogled), a iz nad-zirati imenica nadzor (nadgled) i nadzornik (školski).

4. Pazimo u ovih rečenicah: „sazuti si čizme“ pak „sa vse duše bižati“ na predlog ili ričicu „sa“.

Ona ovdje stoji mesto predloga „iz“. Tako bi mogli pravilno reći i: „izuti si čizme“ pak „iz vse duše bižati“. Polag ovih primjerov moramo pak razumjeti i ovu rečenicu, kad ju kade štimemo: „dignuli su ga sa časti ili sa službe“.

5. Opet more predlog „sa“ i toliko značiti kot „skupa“, na pr. u ovoj poznatoj riči samliti. Zato nam ne smiju biti nerazumljive ni ove riči: sakupiti, sabrati, savez, sažalenje, saradnik.

6. To isto značenje, ko ima predlog „sa“ prida i začetku „su“, to je „skupa“. Ričih sa začetkom „su“ je malo u našem narečju; jedna od njih je s u s e d. On zlamenuje človika, ki s nami kotno skupa sedi ili skupa stanuje. Ovakove su još: sučit, sudrug, susret.

7. Samo u jednoj izreki je čuti u našem narečju i predloge ob ili o, naime u ovoj: ob (ub) kruhu i vodi živiti. Ali odsle neka nam ne bude neobično, kad „o človiku“ govorimo ili „o tom“ pišemo, kako da štimemo.

8. Kad je predlog „u“ začetak ke riči, onda toliko znači kot „nutar“. Na pr.: ulaz, ulaziti, utopiti, uložiti, uapsiti ili uhapsiti. Ali opet ima riči, kod kih nima toga značenja; ovakove su: udriti, uloviti, upiti i druge.

9. I složene riči moru zadavati štitelju teškoće. Nje ćemo vsejedno odmah razumiti, ako si je razdilimo. Tako: delo-krug, spaso-nosan, mero-davan, rado-znal, ljubo-moran, i tako dalje.

Sledećimi peidami idemo nešto dalje i hoćemo pokazati, kako moremo na ruki naših ričih razumiti i neke značajne oblike književnoga jezika.

10. Mi čakavci uopće govorimo: mijera, vijera, lijeto, bijelo, dijelo. Ali ove riči ćemo ovako viditi pisane: mjera, vjera, ljeto, bijelo i djelo. No po ovom ćemo lako pogoditi, ča kanu reći ove riči: mjesec, vrijeme, mljeko, ljepo, ljepše — samo stavimo mesto „ije“ ili „je“ nase „je“.

11. U fajšingu mnogo kreće med nami rič „svat“. To je on človik, ki je na svadbu pozvan. Govorimo li u višem broju, naime od već takovih ljudi, onda velimo „svatovi“. Nut, ovakovih više-brojev je već u književnom jeziku: volovi, djedovi, zečevi, muževi — a mi bi rekli: voli, dedi, zeci, muži.

12. I mi „ušima“ čujemo, a „očima“ vidimo. Hrvati opet, ki govoru književni jezik i „volovima“ oru, svojimi „djedovima“ se diču, po „krajevima“ stanuju, na „posteljama“ počivaju, „kificama“ se kitu i u „sobama“ plešu (tancaju).

13. Kad se gdo od nas dost nadela, onda „pre-stane“ delati. Ali drugi dan opet „stane“ ili „počne“ delati. A kad dojde u zimi snig, onda kod seljaka „nestaje“ delo, a kod siromaha katkada „nestane“ i kruha.

S ovim smo htili nek u nekoliko primjerih pokazati, da kako se mora na pravi način štati i čitajući učiti, ter da kad štitelj ne razumi vsega, onda nije uvijek kriv u tom pisatelj, ki katkade upotribe ku novu rič ili još nečuven izraz, nego kriv je mnogokrat sam štitelj, ar samo površno, nepazljivo štije.

Ove primjere i nauke neka naš narod tim radje opazi, ča dobro znamo od njega, da on u općinskom ne ljubi, ako njegovi prodikači i govorači savsim priprosto govoru ili pisatelji čisto „po paorsku“ pišu, nego naprotiv, jako rado ima birane riči, fine izraze i okrete, na kratki, elegantan jezik, a ovo valja i za društveni razgovor. Osobito naši hrvatski ljudi rado slušaju svoju inteligenciju, ne samo za volju toga, od čega se med sobom razgovara, nego i da kako se izrazuje. I ne retkokrat ćemo opaziti, kako su si ovakovi gorljivi slušatelji osvojali neke lijepe izraze, nove riči, drugim nemer „neobične“, i kako se pak s njimi u razgovoru služu. Pak ovo je i potpuno naravno. Ar kot naš hrvatski narod ljubi, osebuju u novije vrime, novost ili modernost u vsem, ča mu je korisno i nekorisno, tako ima svoje potrebe i u pogledu jezika. A da more zaista hrvatski jezik zadovoljiti i najprokšivije potrebe jednoga jezičnoga sladokučca, i da je on isto toliko fin, izraziv i ogladjen, kako i na pr. mađjarski ili niški društveni i pismeni jezik, o tom moraju narod uveriti hrvatski učni ljudi.

Zbog ovoga, naime, da uču narod čist i izbran hrvatski govor, ki jur prestaje s izumrenjem naših starih po naših selih, jako je svi-tovano i stara je doba, da naši učni ljudi pak i djaki temeljito prouču slovnicu hrvatskoga književ-noga jezika, ka je, izuzeto nekoliko oblikov, zajedno

i slovnica našega narečja, pak da mnogo-mnogo štiju u tom jeziku. Ali kad to činu i uču, moraju imati pri ruci i knjigu „Barbarizmi u hrvatskom jeziku“, ka je u svakom hrvatskoj knjižari za dobiti, ar nije vse i dobro, ča je novo!

Triba, da konačno svličemo tu neobičnu i nenaravnu antipatiju prema književnomu takogrdjenomu „hrvačanskomu“ jeziku, koga sam naš prosti narod „pravim hrvatskim jezikom“ naziva i poštuje. A uz to stalno iskapajmo i vadimo iz kinčev našega staroga jezika onoliko, koliko nam ov jezik pružiti more.

—:—

Kade je mnogo obrnuto.

Petar Jandriševits.

1. Hajdi biž!

Veljek prvi dan da sam u Novi Pazar dospil, sam vidil, da mi se je sapun pak kefica za zube negdi zgubila. Prošal sam tako na pijacu, da si ova dugovanja u kom pazaru kupim. Poki dob da ali nisam znal, kade se ovako ča kupit more, sam se ogledal, da koga pitam. — Vidim, da onako 15—20 korakov od mene jedan mali, 9—10 let stari Turčin na putu stoji. Kričat nisam htil, tako sam mu s rukom mahal, da neka k meni dojde. Ali dičak se je nek simo-tamo ogledival, došal ali nij. Tako sam mu kriknul — „dečko!“ — da znal bude, da njega zovem pak sam još jače mahat počel. — Na vo ali dičak skine tez s glave, zame ga pod pazuh pak počne iz vse moći bižat, kot da bi ga najmanje deset pčel na jednoč ubolo bilo. — A ja opet stojim i gledam za njim, kot ki je iz miseca doli upal, ar nisam si izmislit znal, zač je ov dičak pobignul? Ovako začudjeno stojeć, dojde jedan oficir k meni, pak me pita:

— No velečasni, na čem premissijavaš? — Povidal sam mu, ča mi se je istom stalo pak velim:

— Ne b' si bil mislit, da su ovi ljudi tako jako divlji.

— No, to zaistinu nisu, — veli poručnik, ar ja to vidim, da su osebujno jako uslužni.

— No, hvalim lipo na takovoj uslužnosti, kad se još i dozvat ne dadu, nego odbižu, kot da bi je človik pojist htil.

— Cekaj det, velečasni, sad mi nešto napamet dojde. Reci nek, kako si ga zval?

— Kako se uopće zove, — mahal sam mu s rukom.

— Dobro, dobro. Ali, kako si mahal? — Pokazal sam mu, kot se to kod nas maše, kad koga zovemo. Poručnik se od srca smijiat počne, pak veli: — No, sada ti jur verujem, da je ta dičak na tvoj poziv odbižal. Ar ti ga nisi zval, nego otiral.

— Ča tiral, ja sam ga to zval!

— Da, kod vas doma, ali ne ovde. Ar ovde je ovo ravno obrnuto. Ako češ koga zvat, onda moraš s rukom od tebe mahat, ar ako s rukom k tebi mašeš, to toliko zlamenuje, da „poj!“ Tako dičaka nisi zval, nego tiral.

— No, čuješ, gdo bi ovo znat mogal?

— Češ i mnogo drugo još vidit, — veli poručnik.

2. Sam ja bedav, ali ti?

Sidim u mojoj pisarnici i pišem u mrtvačku knjigu, da do petoga jur u Beogradu bude.

Negdo tukeće. Velim: slobodno. Navo se vrata malo otvoru, ali nek strašni turban, pak veliku bradu jedne turske glave vidim, — Turak sam je ali vani. Velim mu:

— Što češ?

— Prošnju bih imal, gospodine.

— No onda ne nek glavu, nego i te druge dele tela nosi unutra pak zapri vrata.

Predal mi je s čuda nepotribnimi riči svoju prošnju i me pita, ča tako sada delat mora? Povidal sam mu, ča ima činit. I da me sigurno razumil bude, sam mu dvaput vse dobro razložil i ga na zadnje pitam:

— No, si me razumil? — Turak se malo namije pak veselo maše s glavom, da ne. Tako sam mu opet vse i trećiput razložil. On me mirno poslušal, kot kad toga još nigdar čul ne b' bil. Pitam ga opet:

— No, sad si me to razumil? Ali opet nek glavu tresse, da ne, veli ali:

— Jes, jes, gospodine.